

DANKA ISTVÁN: WITTGENSTEIN 2.0: A TÁRSAS EPISZTEMOLOGIAI FORDULAT ÉS A HÁLÓZOTT TUDÁS

Ahhoz képest, hogy harminc-negyven éve Ludwig Wittgenstein gondolkodásáról természetes volt azt feltételezni, hogy a 20. század jelentős filozófiai teljesítményei közül az egyik legesélyesebb arra, hogy kiállja az idő próbáját, ma ez jóval kevésbé tűnik valószínűnek. Ennek – Danka István könyve alapján – legalább három fő oka van. Egyrészt Wittgensteint a 20. századi filozófia nyelvi fordulatának egyik hőseként tartjuk számon, így a nyelvi fordulat lecsengésével érthető népszerűségének csökkenése. Másrészt Wittgenstein nem klasszikus rendszerépítő vagy problémacentrikus filozófus, hanem fragmentumokban gondolkodik, és bár fragmentumai izgalmas interpretációs lehetőségeket rejtenek, sok wittgensteiniánus inkább használja ezeket az értelmezési sémákat arra, hogy Wittgensteinből kiindulva, de tőle mindinkább eltávolodva saját filozófiát dolgozzon ki. Végül az okok közé tartozhat, hogy Wittgenstein kéziratait túlnyomórészt nem publikálta, ráadásul németül írta, és a tanítványai egyetlen minőségű, posztumusz szerkesztései és fordításai gyakran még homályosabbá teszik mondandóját, mint aforizmatikus stílusa.

Danka ebben az eszmetörténeti közegben igyekszik igazságot tenni Wittgenstein jelentőségét illetően. Könyve két fő részből áll: az első, történeti részben Wittgenstein nyelvfilozófiájának egyes matematikafilozófiai gyökereit tárja fel, a második részben pedig egyfajta cselekvésemélet-alapú társas externalizmus mellett köteleződik el, melyet – az eszmetörténeti tanulságokat aktualizáló – az *online* megismerés problémájára alkalmaz.

Az első részben Danka szerint egy 1936 és 1938 közé datálható átmenet az osztrák filozófust az önmagukba záródó matematikai kalkulusok relativista felfogása felől a társas környezetükre nyitott matematikai nyelvjátékok szociologizáló felfogása felé tereli. Mindeközben szó esik többek között olyan kérdésekről, mint a zárt kalkulusok és nyelvjátékok relativizmushoz való viszonya, a matematika szintetikus *a priori* státuszának kérdése, a Gödel-tétel, a konstruktivizmus, verifikacionizmus és finitizmus problematika, továbbá az igazság szemantikai és pragmatikai felfogásának különbségei Wittgenstein „középső” filozófiájában. Az érvelés kifutása az, hogy Wittgenstein matematikafilozófiája és nyelvfilozófiája között túl szoros a kapcsolat ahhoz, hogy az egyiket a másik nélkül elfogadhassuk. Tekintve, hogy Wittgenstein matematikafilozófiáját a keményvonalas wittgensteiniánusok közül is csak kevesen fogadják el, ez az összefüggés már

előrevetítette a nyelvfilozófus Wittgenstein népszerűségének csökkenését is, függetlenül a „nyelvi fordulat” leáldozásától.

Mindezek a meglátások a Danka által „szövegcentrikusként” és „problémacentrikusként” jellemzett, esszencialista értelmezői hagyományok keresztmetszetében (bizonyos szempontból azokat ötvözve, más szempontból önmagát mindkettővel szemben meghatározva) kutakodva kerülnek felszínre. Ennek értelmében Wittgenstein filozófiáját a szerző által Nyíri Kristófra és Richard Rortyra támaszkodva vázolt, antiesszencialista értelmezői keretben kell értelmeznünk, ahol a szövegközeli olvasat és az „örök” problémák azonosítása módszertani segédlet ahhoz, hogy a szerző felszínre hozza a szövegből a *mi saját, 21. századi* problémáink megjelenését Wittgenstein szövegeiben.

A megfelelő egyensúly megtalálása a szövegcentrikus és problémacentrikus szemlélet között persze nem egyszerű. Bár Danka megállapításai a kézirati hagyaték elektronikus kiadásán alapulnak, és elemzéseiben érzékelhetőek ennek interpretációs szempontból döntő következményei, módszere összességében mégis közelebb áll a problémacentrikus megközelítéshez. Wittgenstein szövegeinek inherens tartalma a felvetett kérdések megválaszolásában kulcsszerepet játszik ugyan, de maguk a kérdések a legtöbb esetben Wittgenstein követőinek kérdései. Ezt erősíti, hogy Danka jóval többet hivatkozik értelmezéseiben – még ha gyakran kritikusan is – az általa problémacentrikusként azonosított (elsősorban angolszász) wittgensteiniánusokra. Középutassága így féloldalas, de persze egyrészt nem biztos, hogy két végpont között mindig pont középen van az „igazság”, másrészt a második rész ismeretében érthető, hogy miért a problémák érdeklík elsősorban, hiszen a folytatásban a vázolt wittgensteini keretet a saját, mai problémáira alkalmazza, egy, Wittgenstein szociologizáló olvasatából nyert társas episztemológiai keretben fejtegetve a „hálózott elme” problematikáját és az internetes ismeretszerzés lehetőségeit.

A kötet második részében tehát Danka – immár a kéziratoktól jobban elszakadva – egy wittgensteiniánus elmefilozófián és cselekvéseméleti alapú episztemológián dolgozik. Amellett köteleződik el, hogy Wittgenstein externalista, ám mentális tartalmak helyett a szabályokra vonatkoztatja azt. Ennek kapcsán érdekes gondolat a megismerés első személyű és harmadik személyű leírásai közötti, klasszikusnak tekinthető különbség áthidalására szolgáló társas episztemológiai leírás, a többes szám első személyű leírások lehetőségének felvetése, melyre – ha a szerzőnek igaza van – előbbi kettő redukálható, ilyen módon a szokásos eljárásoktól eltérően nem a pszichológia, hanem a szociológia (vagy talán szociálpszichológia) területén keresztül vezetve vissza a mentálist a fizikaira.

Az utolsó nagy témakörnek, az internet wittgensteiniánus episztemológiájának kulcsa a számítógép-elme analógia kiterjesztése a hálózott számítógép – hálózott elme közötti lehetséges párhuzamokra. Ennek alapján elménk eredendően társas, ahogyan a számítógépek is ma már a legtöbb funkcióra használhatatlan-

nok, ha nincsenek internetre csatlakozva. Az elme ezen modelljét láthatjuk aztán a klasszikus elképzelések viszonyában, gráfelméleti megközelítésben. Szó esik a hiperlinkek és inferenciális viszonyok logikája közötti különbségekről és hasonlóságokról, valamint a megkerülhetetlenről: virtuális valóság és realizmus viszonyáról.

Még ha a szerző konzekvensen vázolja is fel az internet episztemológiáját, Wittgenstein hatása itt több ponton már csak nagyon áttételes. Ez a szöveg eredetisége szempontjából előny, a koherenciája szempontjából viszont hátrány. A monográfia sikerességének kulcsa ugyanis éppen ebben áll: mennyire alkot egészet a kötet két, sok szempontból egymástól független fő része? Mennyiben tudja Danka „rehabilitálni” és egyúttal aktualizálni az állítása szerint első-sorban nem nyelvfilozófián, hanem a matematika episztemológiáján töprengő Wittgensteint?

Érdekes kísérlet lenne a könyv második részét az első nélkül olvasni. Bár az első rész sok fontos tanulsággal jár a Wittgenstein szociologizáló olvasatait nem vagy kevéssé ismerők számára, ám a második rész önállóan is megállná a helyét, több helyet hagyva a felvillantott problémák és megoldási kísérletek kifejtésének. Persze a töredékességet a koncepció részben indokolja: ha a szerző azt akarja bemutatni, mi mindenre van vagy lehet hatással a kortárs ismeretelméletben az, amit Wittgensteintől tanultunk, nem érheti be egyetlen résztéma alapos kifejtésével, hanem szükséges a lehető legtöbb kérdésben lehetséges wittgensteiniánus álláspontok bemutatása (vagy legalább felvillantása) is.

Danka kíméletlenül feszes logikával vezeti végig az olvasót a *Tractatus* leképezelméletének feladásától egészen az elme társas, „hálózott” felfogásáig. Az olvasó mindenképp jól járt volna, ha két könyv formájában, dupla terjedelemben olvashatja Danka hol elmélyült, hol perspektivikus, hol kifejezetten provokatív munkáját.

(Danka István: *Wittgenstein 2.0: A társas episztemológiai fordulat és a hálózott tudás*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2021, 187 o.)

Csordás Hédi Virág

egyetemi adjunktus,
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Filozófia és Tudománytörténet Tanszék